

А. О. ОҢДАШ

**КӘСІПОРЫННЫҢ,
СЫРТҚЫЭКОНОМИКАЛЫҚ
ҚЫЗМЕТТЕРІ**

Оқу құралы

ӘОЖ 658 (075.8)
О-62

*Бастаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
халықаралық қатынастар факультетінің
Ғылыми кеңесі және Редакциялық-баспа кеңесі
шешімімен ұсынылған
(№2 хаттама 29 желтоқсан 2016 жыл)*

Пікір жазғандар:

экономика ғылымдарының докторы, профессор

Р.Е. Елемесов

экономика ғылымдарының кандидаты, ассоц. профессор

Ж.К. Жорабаева

экономика ғылымдарының кандидаты, доцент

К.А. Туркеева

Оңдаш А.О.

О-62 Кәсіпорынның сыртқыэкономикалық қызметтері: оқу құралы / А.О. Оңдаш. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 284 б.

ISBN 978-601-04-2237-7

Ұсынылып отырған оқу құралында кәсіпорындарының сыртқы экономикалық қызметтері мен сыртқыэкономикалық байланыстарын заң және стандарт бойынша зерттеу, мемлекеттік және кедендік реттелуі, сыртқыэкономикалық қызметтердің түрлі салаларында келісім-шарттар жасау және дайындау, серіктестерді таңдау бойынша ұйымдастыру жұмыстары, экспорт-импорттық операцияларының түрлі аспектілері қарастырылады. Бұл оқу құралын оқу барысында студенттер кәсіпорындардың сыртқыэкономикалық қызметтерін жүзеге асыру іс-әрекетінің теориялық және практикалық мәселелерімен танысады.

Оқу құралы экономикалық, халықаралық қатынастар, халықаралық құқық мамандықтарында оқитын студенттерге, магистранттарға, докторанттарға және сыртқыэкономикалық қызметтерді басқару және ұйымдастырумен айналысатын барлық ізденісті мамандар мен оқырмандарға арналған.

ӘОЖ 658 (075.8)

ISBN 978-601-04-2237-7

© Оңдаш А.О., 2017

© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2017

КІРІСПЕ

Әлемдік шаруашылықтың жаһандану жағдайында сыртқыэкономикалық ортаның макро деңгейде де, микро деңгейдегі де рөлі артып келеді. Заманауи деңгейдегі сыртқы экономикалық байланыстар – ұлттық экономика, кәсіпорын және ұйымдар қызметі саласының бөлінбес бөлшегі болып табылады. Олар қоғамның ғылымы-техникалық, экономикалық және әлеуметтік өрлеуінің әдісіне айналуға.

Сыртқыэкономикалық ортаны реформалаудың салдары – оның негізгі субъектісінің рөлінің қағидалы өзгеруі, ал реформалаудың нәтижесінде оның негізгі субъектісіне айналған кәсіпорын сыртқы нарықтарға еркін шығу құқығына ие болды. Қазіргі кезде шаруашылық қызметпен айналысатын басым көпшілік кәсіпорындар, ұйымдар, ғылыми мекемелер, кәсіпкерлер – халықаралық бизнестің қатысушылары. Өкінішке орай, олардың көпшілігі сыртқыэкономикалық қызметтің негіздерімен жеткілікті түрде таныс емес. Осындай жағдайларда осы тақырып аясында жазылған жаңа оқу құралдары қажет.

«Кәсіпорынның сыртқыэкономикалық қызметтері» курсының бағдарламасына сәйкес құралып, «Әлемдік экономика» мамандығының студенттеріне арналған. Сондай-ақ, ұсынылып отырған осы оқу құралы қаржы-экономикалық бағыттағы басқа да студенттердің қолдануына болады. Оның мазмұны кәсіпорынның деңгейін негізге ала отырып, нарықтық экономикаға қошу шарты астында халықаралық бизнесті басқару және ұйымдастыру жүйесі болып табылады.

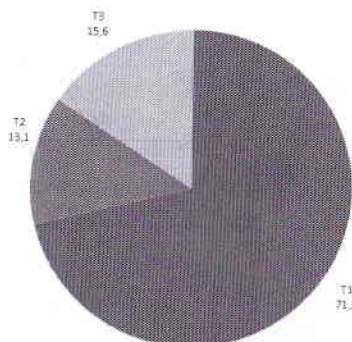
Оқу құралында отандық экономиканың әлемдік шаруашылыққа интеграциялану мәселелері, сыртқы экономикалық қызмет түсінігі айқындалып, оның түрлері мен субъектілері сипатталады. Сыртқыэкономикалық қызметке мемлекеттің ықпал ету тәсілдері, шарттары, мақсаттары, маңызы қарастырылып; аймақтық деңгейді қосқанда, мемлекеттік басқару органдарының жүйесі, кәсіпорындағы сыртқыэкономикалық қызметті басқарудың ұйымдастырушылық құрылымы және маңызы зерттеледі.

Кәсіпорын «ашық экономика» ретінде жұмыс жасайтын, нарықтық қатынастарды қалыптастыру шарттарында, жоспарлаудың рөлі артады, оның қаржылық жағдайына әсер ететін ішкі және сыртқы факторлардың есептемесін талап етеді.

2015 жылғы негізгі тауар топтары бойынша экспорт пен импорттың құрылымы

Экспорттағы негізгі тауар топтарының үлесі

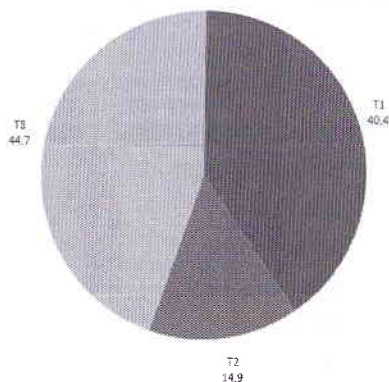
пайызбен

- T1 – минералдық өнімдер
- T2 – металлдар және олардан жасалған бұйымдар
- T3 – өзге тауарлар

Импорттағы негізгі тауар топтарының үлесі

пайызбен

- T1 – машиналар, жабдық, көлік құралдары, аспаптар және аппараттар
- T2 – химиялық өнім және олармен байланысты өнеркәсіп салалары (каучуктерді және пластмассаларды қосқанда)
- T3 – өзге тауарлар

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ 3

1-тарау. СЫРТҚЫЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ҰЙЫМДАСТЫРУ 6

- 1.1. Сыртқыэкономикалық қызметтің түсінігі..... 6
- 1.2. Сыртқыэкономикалық қызметтің ерекшеліктері 9
- 1.3. Сыртқыэкономикалық қызметтің даму факторлары..... 13
- 1.4. Сыртқыэкономикалық қызметтің субъектілері 15

2-тарау. СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ ЖӘНЕ СЫРТҚЫЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕРДІ БАСҚАРУ 18

- 2.1. Сыртқы экономикалық саясат..... 18
- 2.2. Сыртқыэкономикалық қызметтерді мемлекеттік және кедендік реттеу 25
- 2.3. Сыртқыэкономикалық қызметтерді басқару: мазмұны, қағидалары, функциялары, тәсілдері 29
- 2.4. Кәсіпорынның сыртқы экономикалық қызметін басқару..... 34

3-тарау. СЫРТҚЫЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТІ ЖОСПАРЛАУ 42

- 3.1. Жоспарлаудың құрамы мен қағидалары 42
- 3.2. Кәсіпорын жоспарларының құрылымы 44
- 3.3. Жоспарлау түрлері..... 45
- 3.4. Сыртқы экономикалық қызметті жүзеге асыруды жоспарлау 47

4-тарау. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММЕРЦИЯЛЫҚ ОПЕРАЦИЯЛАР 53

- 4.1. Халықаралық коммерциялық операциялардың мәні 53
- 4.2. Халықаралық сауда мәмілелерінің жіктелуі..... 54
- 4.3. Технологиялармен халықаралық алмасулар және өндірістік кооперациялар..... 62
- 4.4. Сыртқы экономикалық мәміленің құқықтық реттелуі және оның түрі – тәуекелді контрактілер 67

5-тарау. СЫРТҚЫ САУДАЛЫҚ КЕЛІСІМДЕРДІ ДАЙЫНДАУ 79

- 5.1. Әлемдік нарықтағы контрагенттер және оларды іріктеу қағидалары..... 79
- 5.2. Серіктес фирманы таңдау факторлары 82
- 5.3. Фирмаларды зерттеу бойынша жедел-коммерциялық жұмыс 84
- 5.4. Коммерциялық ұсыныстар мен сұраныстар 87
- 5.5. Мәмілелерді жасау барысындағы бағалық талдау 93

6-тарау. ТАУАРЛАРДЫ САТУ-САТЫП АЛУ ТУРАЛЫ	
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КЕЛІСІМ-ШАРТ	98
6.1. Тауарды сату-сатып алудың халықаралық келісім-шартының құқықтық қайнар көздері	98
6.2. Халықаралық тауарларды сату-сатып алу келісім-шартының құрылымы және мазмұны	100
6.2.1. Жалпы ережелер	100
6.2.2. Тауарды халықаралық сату-сатып алу туралы контрактінің және оның баптарының мазмұны	103
6.3. Өнімді бөлісу туралы келісімдер	130
6.4. Халықаралық сауда және халықаралық қарсы мәмілелер	136
7-тарау. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖАЛҒА АЛУ	
КЕЛІСІМ-ШАРТТАРЫ	142
7.1. Жалға алу келісімінің түсінігі мен оның түрлері	142
7.2. Лизинг және оның түрлері	143
7.3. Лизинг келісім шарты	149
7.4. Лизингтік төлемдер	151
8-тарау. ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САУДА-ДЕЛДАЛДЫҚ	
ОПЕРАЦИЯЛАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ	156
8.1. Сыртқы сауда операцияларындағы делдалдар түсінігі	156
8.2. Сауда-делдалдық қарым-қатынастардың классификациясы	158
8.3. Нарықтағы делдалдардың жұмыс жасау талаптары	168
8.4. Сатылым ұйымдастырылуы	171
9-тарау. СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ	
ҚЫЗМЕТТЕГІ САПА	174
9.1. Сапаның заманауи тұжырымдамасы	174
9.2. Сапалы өнім көрсеткіштері	177
9.3. Сапаны басқару жүйесіндегі ИСО 9000 халықаралық стандарттар сериялары	180
9.4. Өнімді сертификаттау	183
10-тарау. СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТТЕРМЕН	
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЕСЕП АЙЫРЫСУ ЖӘНЕ ВАЛЮТА-ҚАРЖЫЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР	186
10.1. Терминологиялық аспект	186
10.2. Сыртқы сауда мәмілелерінің валюта-қаржы шарттары	189
10.3. Сыртқы экономикалық қызметтегі несиелеу	192
10.4. Сыртқы экономикалық қызметтегі есеп айырысу нысандары	196
1-БИЗНЕС КЕЙС	208
2-БИЗНЕС КЕЙС	215
3-БИЗНЕС КЕЙС	223

4-БИЗНЕС КЕЙС	228
5-БИЗНЕС КЕЙС	233
ТӘЖІРИБЕЛІК САБАҚТАРҒА АРНАЛҒАН СӘҚ	
БОЙЫНША МЫСАЛ ЕСЕПТЕР	239
СТУДЕНТТЕРДІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫНА (СӨЖ)	
АРНАЛҒАН ТАҚЫРЫПТАР	250
АРАЛЫҚ БАҚЫЛАУЛАРҒА АРНАЛҒАН СҰРАҚТАР	253
ТЕСТЕР ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖАУАПТАРЫ	256
БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ ТІЗІМ	267
ҚОСЫМШАЛАР	269

Оқу басылымы

Ондаш Айнұр Ондашқызы

**КӘСПОРЫННЫҢ
СЫРТҚЫЭКОНОМИКАЛЫҚ
ҚЫЗМЕТТЕРІ**

Оқу құралы

Редакторы *Б. Мырзақұл*
Компьютерде беттеген және
мұқабасын безендірген *Ұ. Әбдіқайымова*

ИБ№10454

Басуға 17.02.2017 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84 ¹/₁₆.
Көлемі 18,1 б.т. Офсетті қағаз. Санлық басылым. Тапсырыс №305.

Таралымы 100 дана. Бағасы келісімді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.
050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды.